

Bokanmälningar

**Villy Bergström och Bengt Rydén (red):
Vägval i svensk politik**

**Lars Calmfors och Göran Wadner (red):
Sveriges ekonomiska kris**

De västerländska marknadsekonomierna, hur blandade de än kan tyckas vara, bygger på den fundamentala förutsättningen att "systemet" hela tiden premierar det individuella beteende som är till nytta för samhället. I naturtillståndet är den ekonomiska människan ond, girig och egoistisk – hon väljer alltid det privatekonomiskt bästa. Företagen strävar efter att få största möjliga vinst på konkurrenternas bekostnad. Tack vare konkurrensen och ett omfattande signalsystem länkas och lockas de enskilda aktörerna in på den dygdens stig som leder till den största samhällsnyttan – till vad ekonomerna kallar "Pareto-optimum". Detta är marknadsekonomins grundbult och det är ett veritabelt under som sker. Adam Smith själv var faktisk litet tvivlande. Han litade bara på en homo economicus som var "underkastad den inbyggda återhållsamhet som härrörde från moral, religion, vanor och uppfostran".

Nu vill nog ingen hävda att omvandlingen från individuell profitjakt till samhällsnytta är – eller ens kan vara – perfekt. Vi väntar oss därför inte att marknadssystemet ska fungera helt fulländat, men vi kräver åtminstone att det ska fun-

gera någorlunda tillfredsställande. En grundläggande förutsättning för detta är att, för det övervägande flertalet aktörer, den enskilda vinst- och nyttomaximeringen inte står i direkt konflikt med samhällets intresse och därmed blir systemfientlig.

Här ligger ett av de centrala problemen i den moderna blandekonomin. När företag börjar finna att det är mer lönande att skaffa subventioner och skattefördelar än att utveckla nya produkter – då premieras fel beteende. Samma sak händer när enskilda finner att det är nästan oemotståndligt lönsamt att kombinera sjukskrivning och svartjobb. Dessutom har utbyggda trygghets-system tagit kraften ur stora delar av marknadens incitamentsystem.

Detta är en utveckling som leder mot marknadsekonomins sprängpunkt – den situation då marknadsmekanismen inte längre orkar. Då ställs regeringen inför valet att antingen återupprätta eller ersätta denna mekanism. Om detta vägval handlar två nyutgivna antologier: *Sveriges ekonomiska kris (Natur och kultur, Stockholm 1980, 159 s, 80 kr)* redigerad av Lars Calmfors och Göran Wadner, och *Vägval i svensk politik (Studieför-*

bundet Näringsliv och samhälle, Stockholm 1979, 310 s, 70 kr) sammanställd av Villy Bergström och Bengt Rydén.

Calmfors och Wadner utgår ifrån att den svenska ekonomin står vid skiljevägen. De har låtit klara förespråkare för en marknadsekonomisk lösning (Ulf af Trolle, Assar Lindbeck och Ingemar Ståhl) varvas med företrädare för mer eller mindre radikala alternativ (Carl Johan Åberg, Per Holmberg och Rolf Eidem). Det hela avrundas med att Ragnar Bentzel ger en siffermässig belysning av hur knappt utrymmet är för att lösa åttio-talets fördelningsproblem vilket alternativ vi än väljer.

Bergström-Rydén har en annan och bredare ansats. De vill belysa en lång rad olika problem och blandar upp de traditionella uppsatserna med intervjusamtal. Även författarkretsen är rikt differentierad. I stort sett har ändå redaktörerna lyckats med att koncentrera intresset till vägvalet.

Hans L. Zetterberg når sålunda – efter en genomgång av ändrade politiska värderingar – exakt samma sprängpunkt som ekonomerna i Calmfors-Wadners volym. Jörgen Westerståhl visar övertygande att en kommande ekonomisk kris kan få en mycket allvarlig politisk dimension. Rörligheten i den svenska väljarkåren har ökat trendmässigt sedan 1956 vilket rimligen ökar chanserna för eventuella missnöjespartier. Hoten mot demokratin kan komma både från korporatism och privatisering.

På det internationella planet kan man se ett parallellt vägval – fortsatt frihandel eller ökad protektionism. Burenstam-Linder presenterar ett intelligent och värtaligt försvar för frihandel. Men bilden blir onekligen litet väl svart-vit. Om *alla* skäl talade för frihandel är det ju svårt att se att det faktiskt finns ett problem att behandla. Och nog borde vi någon gång diskutera hur det system vi kallar frihandel faktiskt fungerar.

I ett samtal mellan Lars Nabseth och Jan Wallander gäller vägvalet Sveriges möjligheter att överleva som ledande industrination. Framställningen är informativ och synpunktsrik och borde inte

fått sluta med en plattityd om att Sveriges framtid beror på "om vi är villiga att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att det skall bli möjligt".

Bo Södersten berör sprängpunkten i form av ett resonemang om att ekonomiska system är slutna helheter i den meningen att de har en inre logik som måste respekteras. Det finns alltså vissa minimikrav som måste tillgodoses för att marknadsekonomin skall fungera. Vill man inte acceptera dessa krav får man byta system. Därefter ger Södersten en utmärkt, kortfattad introduktion till en modell av den löntagarstyrda ekonomin.

Bergström-Rydéns antologi avslutas av Erik Lundbergs klara översikt över den ekonomiska krisen och de två alternativen följd av Olof Palmes engagerade plädering för solidaritet med u-ländernas folk. Denna avslutning blir en effektiv kontrast när man konsumerat ett 15-tal uppsatser om problemen i världens rikaste land. Hur var det nu Harry G. Johnson uttryckte saken: "Vi är rika men insisterar på att leva som om vi vore fattiga". Och risken är att detta beteende går ut över biståndet till dem som verkligen är fattiga.

Den ekonomiska vetenskapens modeller har en i jämförelse med andra samhällsvetenskaper överlägsen logisk konsistens. Men detta är också ett dilemma och en svaghet. Nationalekonomin har en gång för alla definierat den optimala lösningen. Problemet ligger alltid på det politiska planet. Så var det under depressionen på trettio-talet och så är det inför den kris som kommer. Detta dilemma är alldeles tydligt i de två antologier som diskuteras här.

Alla försvarare av den marknadsekonomiska lösningen placerar ansvaret för problemen hos politikerna. Det är regering och riksdag som lurat på människor en blandekonomisk smet som nu blivit så trög att marknadsmekanismen inte längre klarar av att dra runt systemet.

Men nog måste en vetenskap som accepterar konsumenternas beteende i varuhuset som *bevis* för deras innersta och rationella önskan ändå medge möjligheten att människor som politiska konsu-

menter valt ökad trygghet väl medvetna om att detta val har ett pris. Jag tror Rolf Eidem har rätt när han argumenterar för att vårt ekonomiska system måste anpassas till trygghetsmålen och inte tvärtom.

Att ställa samman antologier innebär ju ofrånkomliga problem. De intressanta uppsatserna blir alltid för korta. Och till råga på allt upptas det utrymme där de skulle kunnat få breda ut sig av bidragen från dem som lovat för ett år sedan men fått tid först i sista stund. Desto märkligare är det att Calmfors och Wadner lyckats undgå den obligatoriska undermåliga tredjedelen. Alla sju bidragen är både lätta och värda att läsa. Självt hade jag mest utbyte av Ingemar Ståhls analys av de institutionella förhållanden – så-

tet att finansiera pensionerna – som bestämmer den acceptabla nivån för kapitalavkastning – men det kan bero på en personlig kunskapslucka.

Bergström och Rydén har gett sig i kast med en svårare uppgift och det är ofrånkomligt att deras volym blir mer disparat och kvalitativt ojämn. Det är dock bara ett fåtal bidrag som faller ur ramen innehålls- eller kvalitetsmässigt. Läsarens utbyte ligger i mångfalden av idéer och perspektiv – och i att här faktiskt finns ett förslag till alternativ (Södersten) som är något mer än frihandels eller marknadshushållningens sönderfall.

Departementsrådet *Lars Anell*
Utrikesdepartementet